

Janez Rotar

Ljubljana

PREVAJANJE IZ HRVAŠKE IN SRBSKE KNJIŽEVNOSTI V SLOVENŠČINO PO LETU 1945

Zavedam se, da gre za dve književnosti — tradicionalno gledano — in da bi ju bilo treba obravnavati ločeno. Da prevajana dela obravnavam neločeno, so razlogi naslednji: 1. bibliografsko so dela obravnavana skupaj, 2. prevajalci iz hrvaškosrbskega oziroma srbohrvaškega jezika so enakomerno usmerjeni na vsa geografska in nacionalna območja tega jezikovnega področja, na Hrvaško, Bosno in Hercegovino, Srbijo in Črno goro, 3. iz enotne obravnave izhajajo tudi spontani kriteriji, obenem pa prevajalci dosledno spoštujejo pripadnost avtorjev tej ali oni književnosti.

Prevajanje po letu 1945 je bolj ali manj organsko nadaljevanje slovenskega prevajalskega dela iz obdobja med vojnama. To smemo trditi na temelju dveh opazovanj: Prevajalci prvih povojnih let so se s prevajanjem prizadevno ukvarjali že v predvojnem obdobju (A. Gradnik, I. Gruden, M. Kmetova, P. Flerè, F. Albreht, D. Ravljen, J. Zupančič, B. Borko, M. Rupel, V. Kralj, Sil. Škerlj, J. Vidmar, L. Novy, L. Mrzel in še nekateri drugi). Drugič: Usmeritev teh prevajalcev je ostala organska in se je prva povojna leta posvečala predvsem antologijskim delom hrvaške in srbske književnosti 19. stoletja, v opazno manjši meri pa delom iz tega stoletja. Dokler je dejavnost te prevajalske generacije bila močna in je nekaj let po vojni tudi rastla, je dajala osnovni ton celotnemu prevajalstvu iz omenjenih književnosti. Po njihovi zaslugi imamo v obdobju do leta 1954 iz hrvaške in srbske književnosti 19. stol. in iz folklorne književnosti prevedena skoraj vsa poglavitna antologijska dela.

Seveda bi bilo zgrešeno misliti, da je bila v teh letih sodobna literatura docela zanemarjena in nezapažena. Nasprotno, isti prevajalci in nekateri prevajalci iz prve povojne generacije prevajalcev (J. Moder, T. Potokar, S. Šali, J. Udovič, M. Javornik) so prevedli tudi vrsto najpomembnejših sodobnih literarnih del (I. Andrić) ter memoarna in patriotska ter političnpublicistična dela tega časa, npr. Dedijer, Čolaković, Kulenović, Pijade, Djilas in drugi.

Prav v tem času, na prehodu iz prvega v drugo povojno desetletje, pa nastopi v slovenskem prevajanju iz srbskega in hrvaškega leposlovja očitna kriza, ki se ne kaže le v kritično nizkem številu knjižnih izdaj in v zmanjšanem deležu prevodnih besedil v revialnem tisku, ampak tudi v tem, da so namesto izrazito antologijskih del iz preteklosti prišla v ospredje manj pomembna dela iz preteklosti z izrazitejšo nacionalnoromantično, pedagoško ali ideološko vsebino (Šenoa, Nagelj s pesnikovega groba, Prekletstvo; Veselinović, Hajduk Stanko; Jakovljević, Srbska trilogija, itd.). Še posebej pa se stiska zrcali v tem, da se pojavi nesorazmerna orientacija na mladinsko književnost.

* Slovenska bibliografija bi vsaj v stvarnih kazalnih morala uporabljati tudi iztočnici »hrvaška književnost«, »hrvaška kritika«, ne le »srbska in hrvaška...«

Kriza je torej nastopila kljub temu, da so že prva povojna leta prevajana tudi dela iz 20. stoletja in iz obdobja med vojnama, npr. Cesarec, Kolar, V. Petrović, Krleža. Že leta 1950 je izšla tudi sodobna prozna antologija, Hrvaški povojni novelisti, ki sta jo pripravila S. Kolar in M. Matković, s spremno besedo pa jo je opremil D. Tadijanović. Prav tako je revialni tisk takoj po vojni začel predstavljati hrvaške in srbske sodobnike, npr. Daviča, Kaštelana, M. Matkovića, Čosićev roman Daleč je sonce v prevodu M. Javornika je izšel že leta 1952, isto leto pa tudi Lalićeva Svatha. Vendar se ta smer, knjižne predstavitve hrvaških in srbskih povojnih pripovednikov, do leta 1955 ni mogla širše uveljaviti. Mor-da je eden od vzrokov v zamenjavi prevajalskih rodov. Najbolj oprijemljivo je dejstvo, da je v letih 1953 in 1954 število knjižnih prevodov padlo na minimum, nasproti poprejšnjemu številu osem do dvanajst knjig letno se je skrčilo na tri oziroma štiri. Leta 1954 imamo npr. po eno Zmajevo, Veselinovićevo, Šenoino knjigo in še knjigo I. Samokovlija Salomonova črka (v Potokarjevem prevodu). In prav ta knjiga je nekaka svetla točka in napoved nove smeri ali pa novega zagona. Po tem letu število knjig, izdanih v posameznem letu, namreč raste, celo precej skokovito, doseže število 20, pa tudi 30 (v letih 1959 do 1963), dokler se leta 1966 ne povzpne do številčne kulminacije, ko izide 32 knjig, od tega 10 v drugi izdaji.

Za to obdobje sta očitni dve tendenci. Očitno se uresničuje težnja nekaterih prevajalcev, da bi predstavili kvalitetna sodobna dela ter dela iz tridesetih let. V tem času izide prevod Čopićevega Proloma — Ognjeno leto, Čosićeve Korenine, Kalebov Čudoviti prah, M. Božića Kurlani, Krleževi Glembajevi (v predvojnem Albrehtovem in Vidmarjevem prevodu), Lalićevo Zlo proleće — Pomlad nad breznom, Davičev roman Beton in kresnice, N. Simića Kaj prinašajo reke, Branimira Čosića Pokošeno polje, Dončevićeva Kavarna Ivana Nepomuka, pa še 2. izdaja Andrićevih monumentalnih romanov in Čosićev Daleč je sonce ter še nekateri prevodi, med njimi Kovačićeva Jama.

Vrh pa ta, vsekakor nadvse pozitivna težnja, ki jo je T. Potokar izrazil v zapisku ob omenjeni antologiji hrvaških povojnih novelistov in nato še leta 1952 v zapisku o prevajanju iz hrvaške in srbske književnosti (NO 1952), doseže že leta 1962, ko je predstavljenih kar osem del trajne umetniške vrednosti avtorjev Andrića, Čosića, Krleža, Mažuranića, Njegoša, Šimunovića. Kaže, da je jugoslovansko »nobelovsko« leto vzpodbudno vplivalo na založnike, tako da so založniki in prizadevni prevajalci z zahtevnimi estetskimi kriteriji našli skupen jezik (J. Moder, M. Javornik, T. Potokar, S. Škerlj, S. Šali in nekateri drugi), ko so posredovali reprezentativna povojna in predvojnna literarna dela.

Toda tudi druga tendenca, ki se je začela uveljavljati po letu 1963, ni ostala praznih rok. Podpirali so jo seveda založniki, ki želijo knjigo čimprej spraviti v denar. Našli so skupen jezik z nekaterimi drugimi prevajalci, ki so prevajali mladinsko, pedagoško, patriotično in zabavno usmerjeno književnost. V založništvu je očitno tako, da sta pedagoška in patriotična praktičnost in uporabnost boljša sodelavca komercialnosti kot pa visoki literarno estetski kriteriji. Ta resnica se je kazala tudi v tedanjem slovenskem prevajanju iz hrvaške in srbske književnosti ne samo glede knjižnih izdaj, marveč tudi v revialnem tisku. Založbe so od leta 1954 dalje vse pogosteje dajale prednost mladinski književnosti in tudi neslovenske založbe (Color, Naša djeca, Vuk Karadžić) so začele zalagati slo-

venski trg s prevodi v slovenščino (leta 1960 je 5 takih knjig izšlo zunaj Slovenije). Ta razvoj doseže kritično mejo leta 1964, ko je od 18 knjig kar 13 knjig s področja mladinske književnosti.

Vendar je v tem letu še doseženo nekakšno sorazmerje, saj smo tedaj dobili npr. Čosićeve Ločitve I, II. Naslednje leto je ravnotežje spet boljše, od 27 knjig je 13 mladinskih, med nemladinsko polovico pa so skoraj same izbrane knjige: Držičev Skopuh, Kalebov Čudoviti prah, Krleževe Balade Petrice Kerempuha, Lalićeva Lelejska gora, Oljačeva Molitev za moje brate, Njegošev Gorski venec v Gradnikovem prevodu in še 6 knjig izbranega dela Branka Ćopića. Podobno ravnotežje je opaziti tudi leta 1966, ko je izšlo celo 32 knjig, od katerih odpade 10 na Andrićeva zbrana dela (v 2. izdaji). Če si približe ogledamo plodove tega prevajalskega leta (iz mladinske je Striborov gozd Brlić Mažuranićeve, Ivana Kušana Domača naloga, Mirka Petrovića Dečki s troogelnega trga, potem je tu Bogdana Popovića Antologija novejše srbske lirike v Jurancičevi priredbi, roman M. Bulatovića Volk in zvon in J. Horvata Maček s čelado, Jakovljevićeva Srbska trilogija, Kovačićeva Jama in drugi spisi, v priredbi E. Štamparja Krleževa Gospoda Glembajevi (2. izdaja) in Vrnitev Filipa Latinovicza, Matavuljev Bakonja fra Brne (2. izd.), Tadijanovićeve pesmi Večer nad gradom in pesmi Desanke Maksimović, pa še Zlobčeva antologija Pesniki Bagdale), potem lahko resnično trdimo, da je med temi 32 knjigami lep izbor zahtevnega, pesniškega, pripovednega, zabavnega, patriotičnega, humorističnega in mladinskega branja.

Takšno ravnotežje pa je v naslednjih letih porušeno. V vzponu poreformnih gospodarskih naporov, leta 1968, je med šestnajstimi knjigami, kolikor jih to leto izide iz hrvaške in srbske književnosti, kar 11 mladinskih, ostale pa tvorijo 1 šolska knjiga, 1 iz NOB, 2 radijski igri in 1 v samozaložbi. Torej popolno pomanjkanje zahtevne literature. Razmere pa se že v naslednjem letu očitno popravijo, ko izide Oljačeva Kozara, B. Ćopića Orli vzlete zgodaj in Selimovićeve roman Derviš in smrt. V naslednjih letih imamo vsakokrat kak posebno razveljavljivejši tekst, npr. morda Jare Ribnikarjeve roman Jan Nepomuk, gotovo Radoslava Daba antologijo poveljnega hrvaškega pesništva, posebno pa prevod Selimovićeve Trdnjave, ki je četrta knjiga tega sodobnega bosanskega romanopisca v slovenščini.

Po tem, žal preskopem literarnozgodovinskem pregledu prevodne dejavnosti po knjižnih izdajah, lahko sklenemo, da je slovensko prevajanje zadnjih 25 let zajelo velik del antologijskih besedil iz hrvaške in srbske književnosti iz časa realizma 19. stol. in moderne, manj pa iz književnosti med vojnama ter z manjšimi zakasnitvami večino najvidnejših del iz poveljnega literarnega ustvarjanja. Občutnejše vrzeli so za čas 20. in 30. let tega stoletja ter ob posameznih imenih poveljne literature, ki je prevajana precej neenotno in s preozko usmeritvijo na manjši krog ustvarjalcev. Pomembno je, da je prva generacija prevajalcev prevedla večino antologijskih del iz književnosti 19. stol. in iz 20. let tega stoletja. Ta dela so v naslednjem desetletju doživela ponovno izdajo (Mažuranić, Matavulj, Krleža, Nazor in še nekateri). Smelo bi se celo trditi, da je zasluga teh prevajalcev poleg drugega prav v tem, da so prevedli klasična dela, saj bi jih kasnejši čas po svoji usmerjenosti utegnil tudi spregledati. Pomembnost prve prevajalske generacije se zrcali tudi v tem, da imamo iz tega časa prevode klasičnih epskih in lirskih pesniških del, Mažuranića in Njegoša, dalje Kranjčevićeve

pesmi (vse to v odličnih Gradnikovih prepesnitvah), pa tudi Kovačićevo Jamo, Kulenovićevo Stojanko in še nekatera druga. S tem je bil podan genetično celovit izsek iz posameznih književnosti hrvaškosrbskega jezikovnega območja, zgrajena je bila osnova, na kateri se v kasnejših letih gradi in se more graditi danes sprotna prevajalska dejavnost iz posameznih književnosti. Hote ali pa nehote so bili s tako usmeritvijo na klasiko, od katere se izhaja k sodobnosti, sprejeti tudi dovolj čvrsti kriteriji, ki so bolj ali manj uspešno usmerjali prevajalce in založnike v kasnejših letih.

Vsekakor je v izvoru tega prevajanja opaziti organsko dinamičnost. Tega pa v vzporednem predstavljanju del iz mladinske književnosti žal ne moremo opaziti. Več kot eno desetletje prevladujejo ena in ista imena, večinoma iz rodov, ki so se v književnosti pojavili pred vojno in ki so bili po vojni v polnem ustvarjalnem vzponu in s potrebno afirmacijo. Le dvoje troje imen je starejših, npr. Zmaj, Nazor, J. Pavičić. Mlajši mladinski pisatelji, ki so se začeli uveljavljati po vojni (V. Čerkez, A. Martić, M. Matošec, P. Mardešić, V. Parun, D. Lukić in še nekateri), se širše uveljavijo šele v drugem prevajalskem desetletju. Tako seveda ni presenetljivo, da ima največ samostojnih knjig v slovenščini B. Čopić (enako tudi v makedonščini), čeprav je na take in podobne enostranosti v prevajanju večkrat opozarjal T. Potokar (npr. LDP 1958, št. 193).

Knjižne izdaje prevodov iz hrvaške in srbske književnosti pa so le del zanimanja za te književnosti. Ne dosti manj obsežen in vsekakor ne manj vpliven reprezentant se kaže v revialnem tisku, saj ta tisk najbolj korespondira na črti pisatelj-prevajalec oz. kritik. Zanimanje pa se kaže tudi v predstavitvah gledaliških del, radijskih iger, v literarni in literarnozgodovinski publicistiki in kritiki, v šolskih izdajah, literarnih srečanjih, kolonijah in večerih.

Ravno revialna dejavnost je najširša panorama slovenskega zanimanja za hrvaško, srbsko in tudi makedonsko književnost, in sicer predvsem sodobno, v znatno manjši meri pa za predvojno, kar je razumljivo. Zato je mogoče trditi, da je prevajalska praksa, kot se zrcali po objavah v revialnem tisku, vedno bila za korak, dva pred ono v knjižnih izdajah. Izjema pri tem je le mladinska književnost, ki so jo tudi revije prikazovale preveč statično in omejeno na nekaj imen (B. Čopić, D. Maksimović, D. Lukić, G. Vitez, M. Lovrak). To je še toliko očitnejše, ker so nemladinski pesniki in prozaisti v revialnem tisku letno zastopani z eno, dvema ali kvečjemu tremi enotami, medtem ko so nekatera imena iz mladinske književnosti zastopana leta in leta s petimi, šestimi ali celo desetimi enotami. Treba pa je takoj pripomniti, da so ponavadi prevajalci teh imen različni. Tako smemo sklepati, da je usmerjenost na ozek izbor mladinskih piscev posledica tako njihove uspešnosti kakor tudi slabe razgledanosti nekaterih slovenskih prevajalcev po hrvaški in srbski mladinski književnosti. Vztrajamo pa lahko pri ugotovitvah, da izbor sicer ni nepravilen, je pa preozek in zato ne upošteva vrste drugih bolj ali manj uveljavljenih mladinskih piscev.

Se pa ta neenakomernost nekako ublaži s pritegnitvijo novih imen in z uvedbo tako imenovane portretne panoramske predstavitve posameznih nemladinskih pesnikov. S takšno prakso predstavljanja sodobnih pesnikov iz hrvaške in srbske književnosti so začeli nekateri mlajši povojni prevajalci že leta 1950, J. Udovič je npr. predstavil G. Krkleca (Obzornik, Naša sodobnost), M. Bor D. Cesa-

riča (NS). Že leta 1951 je J. Menart predstavil J. Kaštelana (Tifusarji, Beseda 1951). Prav revija mladih Beseda je od leta 1951 do 1956 znova in znova prinašala takšne izbrane pesniške portrete (tako je npr. Grün predstavil A. B. Šimića, C. Zlobec V. Parun in Floriko Štefan), pa tudi v drugih revijah srečamo pesniške panorame, npr. v Novih obzorjih leta 1952 je Potokarjev izbor iz sodobne hrvaške poezije, v Obzorniku pa P. Levec predstavi tri pesnike iz Sarajeva, L. Pavlovića, M. Žalico in I. Sarajlića.

Lahko trdimo, da je bil s po nekaj pesmimi predstavljen v letih po 1955, ko so takšne portretne objave prešle tudi v Revijo 57, v Perspektive, Našo sodobnost, Naše razglede in kasneje iz Novih obzorij v Dialoge, skoraj sleherni vidnejši pesniški ustvarjalec in da so se sproti med starejšimi povojnimi pojavljala tudi mlajša in najmlajša pesniška imena, kolikor niso bila celo favorizirana, če pregledamo posamezne revije in študentski tisk. Ta povojna pesniška imena so: I. Sarajlić, V. Krmpotić, B. Tadijanović, V. Popa, S. Raičković, A. Šoljan, B. Timotijević, G. Janjušević, S. I. Lalić, M. Slaviček, D. Dragojević, S. Mihalić, M. Dizdar, B. Miljković, Lj. Simović, V. Krnjević, S. Vučićević, J. Pupačić; prevajali so jih njihovi slovenski sodobniki: J. Menart, C. Zlobec, L. Krakar, P. Levec, K. Kovič, C. Zagorski, F. Filipič, T. Pavček, I. Minatti, J. Šmit, S. Jug, V. Taufer, N. Grafenauer, F. Forstnerič, M. Kunej, B. Gjud, S. Vegri, M. Kolar, M. Kramberger, J. Čar, F. Zagoričnik in še drugi.

Med povojnimi pesniškimi imeni pa srečujemo, značilno da prav nekako v letih pesniške izrazne stiske (1965 do 1968), tudi imena predvojnih srbskih nadrealistov M. Dedinca (v prevodu M. Kolarja 1965, Dialogi), D. Matića (M. Kramberger, Dialogi 1966), M. Ristića (F. Zagoričnik, Problemi 1967) in spet D. Matića (F. Zagoričnik, Problemi 1968). Tako je bilo s krajšimi ali daljšimi izbori posamično predstavljenih v slovenskem revialnem tisku nad 52 pesniških imen. V 12 skupinskih predstavitev pa je bilo v teh letih iz hrvaške in srbske književnosti predstavljenih spet 90 imen, pri čemer so se seveda nekatera ponavljala.

Istočasno pa je bilo v revialnem tisku tudi dvakrat toliko proznih enot vsako leto, npr. kakih 30 pesniških in nad 60 proznih letno. Tudi tu so kriteriji podobni — poleg estetskih in literarno programskih ali celo nad njimi je v nekaterih revijah preočitno odločal pragmatizem mladinsko didaktične in patriotične narave. Tako se tudi tu skozi posamezna obdobja posamezna imena (B. Čopić, D. Jukić) pojavljajo z nesorazmernim številom enot, vendar ne tako očitno kot pri mladinski poeziji.

Seveda bi bilo sedaj na mestu vprašanje, kako je s samostojnimi knjižnimi antologijami hrvaškega in srbskega pesništva v slovenščini. Razumljivo je, da ni tolikšne širokopoteznosti kot v revialnem prevajanju in predstavljanju pesnikov. Po dobrem začetku s proznima antologijama — leta 1948 so izšli Srbski realisti v Gradnikovem prevodu in z uvodom V. Gligorića, leta 1950 pa že omenjena antologija Hrvaški povojni novelisti — bi pričakovali tudi pesniških antologij. Toda antologija je sama po sebi zahtevno delo, še posebej pa prevedena pesniška antologija, ki nikakor ne more biti plod enega prepesnjevalca, če gre za več različnih pesnikov v izvorniku. Tako je leta 1966 izšla sicer znamenita a sedaj že literarnozgodovinska Antologija novejše srbske lirike Bogdana Popovića v priredbi J. Jurančiča, potem pa še Zlobčeva antologija Pesniki Bagdale,

ki je torej področna. Širše zasnovana antologija, ki zajema celo vrsto ustvarjalcev nacionalne književnosti, je izšla šele lani, ko je v redakciji Radoslava Daba DSZ izdala Novejšo hrvaško poezijo s 26 povojnimi pesniki. Sledila ji bo, kot napovedujejo, antologija novejše srbske poezije.

Tudi samostojne pesniške knjižne izdaje hrvaških in srbskih avtorjev niso posebno številne, vendar pa je izbor pretehtan in prepričljiv. Leta 1951 je izšla Gradnikova prepesnitev Mažuraničevega epa Smrt Smail age Čengića, naslednje leto Kulenovičeva Stojanka majka knežopoljska. Sledile so Pomladne pesmi D. Maksimović v prepevu L. Krakarja (1955), nato Kranjčevičeve Izbrane pesmi v Gradnikovem prevodu in z literarnozgodovinsko študijo E. Štamparja (1958), Lirika G. Krleca v Borkovi redakciji (1959), isto leto pa tudi Kovačićeva Jama v Pavčkovi prepesnitvi. Leta 1963 sta pri DZS izšli kar dve pomembni pesniški zbirki: O. Daviča Pesmi in V. Popa Stihi, obe v Zlobčevih prepesnitvah. Gradnik je svoje obsežno predvojno in povojno pesniško prevajanje iz hrvaške in srbske književnosti kronal s prepesnitvijo Njegoševega Gorskega venca, ki je izšel pri DZS 1965. Naslednje leto sta tu izšli dve trojezični pesniški zbirki, Tadijanovičeva Večer nad mestom (poslovenil I. Minatti) in D. Maksimović v prepesnitvi V. Tauferja. Po prvi, predvojni izdaji so izšle Balade Petrice Kerempuha dvakrat, ponovno v izvorniku, enkrat s spremno besedo B. Krefta, v kateri podrobno pojasnjuje in opisuje okoliščine, ki so privedle Krleža do tega, da je izdal zbirko v Sloveniji, druga je izšla pri Pomurski založbi z grafičnimi spremljavami J. Horvata-Jakija, obe pa v jezikovno izrazni obravnavi J. Jurančiča.

Kvaliteten izbor iz literarne zakladnice in sodobnosti se kaže tudi v dramski literaturi, žal pa je dramskih tekstov izšlo v knjižni obliki le malo. V prvih povojnih letih je bilo treba poiskati primernih tekstov za ljudska gledališča in prosvetne odre, ki imajo na Slovenskem dolgoletno tradicijo. Posegli so tudi po Nušiču, Zmaju (Krap) in celo K. Trifkoviću (Šolski nadzornik), medtem ko je komediografski klasik J. St. Popović stopil v slovenščini prvič na oder šele leta 1956 z Jaro meščanko oziroma Pogospodeno butico. Pogosto je bil na poklicnih in amaterskih odrih tudi Držić (Skopuh, Dundo Maroje oz. Boter Andraž v priredbi M. Rupla, Tripče da Utolče). Slovenski repertoar je sprejel Budaka (Me-tež), J. Kulundžića (Slepci, Človek je dober), Krleža (Glembajevi, Aretej), Vojnovića (Ekvinokcij), S. Kolarja (Sedmorica v kleti, Svojega telesa gospodar), Begovića (Brez tretjega), Daviča (Pesem), D. Roksandića in dramska dela nekaterih manj znanih dramatikov. Posebej je treba omeniti, da je Glorija R. Marinkovića doživela svojo prazvedbo v celjskem gledališču leta 1955 in da je to delo še tudi naslednje leto bilo predmet publicističnih obravnav. Podobno obsežen je bil odmev ob Krleževem Areteju, žal pa ni naletelo na obširnejšo obravnavo dramsko delo D. Lebovića Nebeški odred (Haleluja).

Sploh je zanimivo tudi vprašanje, kakšno je kritično in publicistično spremljanje hrvaške in srbske književnosti bodisi ob izvornih izdajah bodisi ob prevodih. Treba je vedeti, da je slovensko kritično zanimanje za ti in za makedonsko književnost že dolgoletno. V času med vojnama so se nekateri najvidnejši kritiki ukvarjali z deli iz hrvaške in srbske književnosti. Po vojni se ta interes nadaljuje in stopnjuje, prihaja pa vse bolj iz vrst mlajših kritikov, publicistov in literarnih zgodovinarjev, ki ne pišejo le o prevedenih, marveč tudi o neprevedenih delih, npr. ob izidu Davičeve Pesme (F. Bohanec in B. Grabnar), Laličeve Svadbe

(J. Dokler), ob Oljačevi Molitvi za mojo braću (M. Prosenc), o dramskem prvencu V. Parun (J. Rotar); širši kritični odmev doživi Tadijanovičeva zbirka Blag dan žetve leta 1957 (T. Potokar, S. Šimenc), pa tudi proza M. Selimovića in Vj. Kaleba (G. Kocijan). Ravno ob Selimovičevi Tvrđavi se v kratkih mesecih po izidu v izvorniku pojavi razmeroma bogata kritična razprava v slovenščini: M. Matè v Naših razgledih, G. Kocijan v Sodobnosti, S. Šimenc v Prostoru in času, J. Rotar v Dialogih (sarajevski Izraz je njegov esej ponatisnil v prevodu). Sploh je precejšnje število slovenskih piscev, ki so po vojni pisali o delih hrvaške in srbske književnosti.

Zanimiv bi bil tudi pregled oziroma pretres kritik ob posameznem prevodu oz. knjigi. Nekatera dela so naletela na širši, druga spet na manjši odmev, redka pa so tista, o katerih ni bilo kritike ali poročila. Čeprav je število kritikov precej manjše kot prevajalcev, naj imenoma omenim le Toneta Potokarja, dolgoletnega zvestega kronista in poročevalca, pa tudi načrtnega usmerjevalca in prevajalca iz hrvaškosrbskega jezika, ki je vsa povojna leta vsestransko dejaven na tem področju (prim. T. Potokar: Prevodi iz hrvaščine in srbsčine. NO 1952; isti: O mednacionalnem sodelovanju na področju kulture. Dialogi 1968).

Ravno Tone Potokar je, poleg tega da je usmerjal v književnost med vojnama in v sodobnost, tudi tisti prevajalec, ki je skušal Slovencem sistematično predstaviti nekatere vrhove iz hrvaške in srbske literarne publicistike, podobno kot je Alojz Gradnik sistematično prevajal klasične epske in lirske verze. Od petih knjig slovstvene publicistike, ki so izšle doslej v slovenščini, je Potokar pripravil kar štiri. Leta 1951 je pri SKZ izšel njegov prevod Latkovičeve monografije Peter Petrović Njegoš, nato je izbral, uredil in z opombami opremil Izbrane eseje J. Škerlića (DZS 1959), leta 1961 sta izšli dve esejistični knjigi v njegovem prevodu: Eseji Miroslava Krleža (CZ) in Eseji in kritike M. Bogdanovića (DZS). Poleg teh štirih je izšla s področja literarne publicistike še Angažirana drama Slobodana Selenića, ki pa jo je prevedel V. Predan (Knjiž. MG Lj., 1970).

Literarnozgodovinski in literarnopublicistični prispevki kot predgovori posameznim knjižnim izdajam in po revijah niso maloštevilni. Kronološko so se vrstila naslednja imena z več objavami: Milan Rakočević, Janko Jurančič, E. Štampar, J. Dokler, J. Rotar, G. Kocijan, S. Šimenc, J. Pogačnik, M. Stojaković, V. Krnjević, M. Vaupotić, R. Dabo in še nekateri, kar pa spet zasluži poseben pretres.

Eno bistvenih vprašanj prevajanja je jezikovno-stilna in jezikovno-izrazna kvaliteta samega prevajanja ter pojmovna ustreznost. Zaradi najrazličnejših razlogov so se kritiki tega vprašanja izogibali, zelo redke so celo le bežne opombe na račun ustreznosti ali neustreznosti prevodov. Malo je pohval, še manj je graje, četudi bi bilo prav prvo potrebno, pa tudi drugo. Ob tako rekoč šolskem primeru stilno-jezikovne neustreznosti slovenskega prevoda Oljačevega romana Molitev za moje brate, ko je sicer soliden prevajalec poetično impresivni stilno-jezikovni medij v srbsčini zamenjal s faktografskim jezikom tradicionalnega realističnega izražanja v standardno oblikovanih stavkih slovenskega prevoda, sem obravnaval v prispevku Neizrabljene stilne možnosti slovenščine pri prevodu Molitve za moje brate (JiS 1966). Na znatne avtorizirane ali neavtorizirane spremembe z vnašanjem docela novih odstavkov v prevodu romana J. Ribnikarjeve Zašto vam je unakaženo lice, ki je v slovenščini naslovljen z Vrnil se bom, sem opo-

zori v kritiki v NS 1961. Primerov, da ima slovenski prevod drugačen naslov, kot ga ima izvirnik, je precej, čeprav to ni odločilno, posebno če je tak naslov avtoriziran. Medtem ko je vprašanje sloveniziranja proze vendarle v večini primerov mogoče objektivizirati, pa je vprašanje sloveniziranja verzov dosti bolj razsežno in se ga ni mogoče lotiti brez pretanjene razčlemba, ki se je pa doslej žal še nihče ni lotil. Opozorim naj le, da niso pogosti prevajalci, ki so ob svoje slovenjenje hrvaških ali srbskih verzov zapisali dvomečo oznako »poskus poslovenjenja« (kot je ob Kulenovičeve verze zapisal Tone Potokar).

Iz tega bežnega literarnozgodovinskega prikaza je mogoče torej povzeti, kakšni kriteriji so odločali pri knjižnem in revialnem prevajanju v slovenščino. Ker so ti kriteriji iz obravnave razvidni, jih ne kaže ponavljati, velja pa poudariti, da je celotno prevajanje dokaj organsko in razen dveh krajših časovnih zastojev tudi vseskozi dinamično. Prevajalci niso naključni, ampak se s prevajanjem poklicno ukvarja večje število literaturi in kulturi privrženih ljudi, med katerimi število tistih, ki so dejavni že vsa povojna leta, nikakor ni majhno. Prav bi bilo, da bi ti posamezniki končno bili deležni večjega javnega priznanja, vsaj javnega imenovanja ob izidu posameznega dela in stvarnega pretresa prevajalčevega deleža.

Podrobnejše naštevaje podatkov, števila del, bibliografskih enot in strani bi pokazalo, da so v celoti neosnovane in površne sodbe o deficitarnosti medsebojnega prevajanja, o slučajnostnih kriterijih, o osebnih zvezah in stikih, ki v prevajanju predvsem odločajo, in podobno. Seveda, večkrat odločajo tudi te posameznosti. Toda že iz tega pretresa gradiva je očitno, da je po vojni bilo na obravnavanem področju napravljeno zelo veliko. Želeti bi bilo le, da se uhojeno prevajalsko delo in doseženi kriteriji razvijajo dalje, da bi mlajši rodovi literarnih prevajalcev iz hrvaške in srbske književnosti organsko sledili prejšnjim in da bi bili delu enako privrženi, kot sta bili prva dva povojna rodova. Založniške tj. gospodarske stiske so bile bolj ali manj navzoče ves čas, pa jih je kvaliteta vedno nekako premagovala in verjeti je mogoče, da bo tako tudi v prihodnje.

Mitja Skubic

Filozofska fakulteta v Ljubljani

NORMA IN SISTEM

1. Izraz norma nam navadno pomeni toga pravila, ki urejajo uporabo jezikovnih sredstev. Ta pravila so seveda dozorela ob opazovanju rabe teh sredstev: kar je bilo uporabljano, ali pri različnih možnostih najbolj uporabljano, je postalo običajna, normalna raba in potem pravilo. Slovnica, ki jo imenujemo normativna, pa pri postavljanju norme nima zmeraj enako lahke naloge; v morfologiji je vsako odstopanje od norme groba napaka, težja je razmejitev med pravilnim in napačnim v sintaksi, medtem ko je v besednem zakladu oznaka »napačno« sko-
roda neuporabna.